

Chránit přesazováním?

Pavel Kovář

„Mladý ekolog 80. let dostal zprávu, že jedna krásná lesní lokalita má padnout za obětí chatářskému šílenství. Zatímco jeho druhové psali petice a hulákali velká slova, on přijížděl z Prahy nočním vlakem a pod rouškou tmy tajně vřel lesem jako bludička. Mlčel. Vysazoval ohrožené druhy, které by jinak ani nenapadlo tam vyrůst. Arniku lékařskou, lilii zlatohlávka, kandík nachový. Pak tam poslal partu botaniků, aby si nad tím s úžasem zamnuli brady. Les byl vyhlášen za chráněnou oblast. Kandík časem zašel, ale krajina to přežila.

Musím říci, jak obdivuju tenhle způsob BOJE-NEBOJE. Neteče při něm krev a nepraskají kosti. Často tiše dosahuje svého...“ Tato slova napsala dramatička Daniela Fischerová v úvodním sloupku prvního čísla časopisu Krkonoše, „měsíčníku o přírodě a lidech“, jak stojí v podtitulu (1997).

Paní Fischerové si jako výrazné a angažované osobnosti naší kultury vážím, ale k jejímu obdivu vůči popsanému způsobu hájení domnělých zájmů ochrany přírody nelze říci nic jiného než: není namístě, jakkoli je nesen vírou v dobrou věc včetně „nenásilného“ prostředku prosazování.

Ano, vyjmenované rostliny by skutečně ani nenapadlo pospolu růst — každý druh patří do zcela jiného společenstva, resp. ekosystému. Onen nadšený mladík vzácné druhy patrně odnesl z lokality, které zajisté právě díky nim měly ochránářskou hodnotu. Není divu, že přizvaná „parta botaniků“ si nad výsledkem mnula brady. Básnické zkratky, kde výsledkem činu (při zašlém kandíku) bylo vyhlášení chráněné oblasti, se ani nechce věřit, natož zoufale eufemistickému spojení, že to vše dokázal „mladý ekolog“. V našich poměrech jsme si už chtěli nechtě trochu zvykli, že obsah slov ekolog a ekologie leží někde zcela jinde než v západních zemích, kde se aktivisté rekrutovaní z veřejnosti (byť ekologicky vzdělaní) striktně rozlišují od lidí s graduovaným vzděláním v ekologických disciplínách.

Diskuse na téma, zda a jak přesně chránit vzácné rostlinné druhy vyséváním nebo vysazováním, se čas od času opakují. Zpravidla je vyvolá nadšenecký text nebo výkon překračující kvalifikovaně vymezená pravidla hry. Na stránkách Živy to byl téměř už před 30 lety např. článek J. Špíny (Živa, 1969: 209) Stačí vzácné rostliny „chránit“? Autor v něm ukazoval, jak mnohé rostliny v přírodě (z nichž některé máme dokonce v zahrádkách) přinášejí mnoho semen, jež však většinou zanikají „bez užitku“. Proto nabádá: „Jde jen o to semena včas sebrat a bez zbytečného skladování, které snižuje nebo i ničí klíčivost, při návštěvách lesa zejména v rámci houbařských výprav je roznést po vhodných místech.“ V bezprostřední reakci pak přední botanikové ochránářské nadšení mírnili. J. Houfek, V. Skalický a V. Zelený (Živa, 1970: 211–214): „Řešit tento problém způsobem,

jakým autor navrhuje, považujeme... z botanického hlediska za zcela nevhodný.“ Upozorňují na to, že poznat zákonitosti rozšíření a podmínek existence druhů je jedním z cílů biologické práce, že introdukce může být zdrojem omylů při hodnocení původnosti výskytů a když už z jakýchkoli důvodů k výsevům či výsadbám do volné přírody došlo (příp. i k zplnění kultur), aby tyto případy byly evidovány a zveřejněny, přinejmenším u botanických institucí. J. Soják (Živa, 1970: 214–215) pak podrobněji rozvádí, jak by v širším měřítku prováděné navrhované akce způsobily zmatky hned v několika vědních disciplínách (fytogeografii, biosystematické, geobotanických oborech). Můžeme dodat, že v poslední době se projevují velmi nebezpečně, někdy rýze komerční snahy dodávat osivo tzv. k obnově luk bez ohledu na genofondový původ.

Protože nechci jen mentorovat, a naopak připustit, že jak touha ochraňovat cenné, tak zvidavost jsou svůdnými motivacemi k pokoušení přírody, přiznám se v intencích předchozích řádků k jistému „botanickému příběhu“. Jako studenta mě zaujaly teorie týkající se migrací (stěhování) rostlin v postglaciálu a způsobů jejich šíření (v jednotlivých výsadcích — ve společenstvech; liniově — frontálně atd.). Jedna z tradovaných migračních „cest“ některých rostlin vedla územím ve východních Čechách, které jsem znal, a moje terénní výpady potvrdily řadu zajímavých náleží „karpatských“ nebo „panonských“ druhů, jež dávaly do souvislosti práce autorů již z 1. poloviny tohoto století i dříve. Objevily se však případy výskytů sporných, neověřených nebo takových, o nichž se dalo spekulovat. Mezi ně patřil i výskyt roklinové kapradiny, jeleního jazyku (*Phyllitis scolopendrium*), uváděného floristy z lokality v kaňonovitém údolí Tiché Orlice poblíž Ústí nad Orlicí. U kapradin je známa jejich snadná šířitelnost i na velké vzdálenosti díky drobným sporám, takže efemérní výskyt nejsou vzácností. Zde se však jednalo o opakovaně zmiňovaný údaj z počátku století, potvrzený navíc později univerzitním profesorem K. Dominem. Odpovídající stanoviště říčního zářezu ve slínovcovém podloží tuto možnost podporovala. Intenzivní a dobrodružné pátrání na desetakilometrovém úseku řeky tr-

Kapradina jelení jazyk (Phyllitis scolopendrium) po 3 letech existence v údolí Tiché Orlice ♦ Vpravo doklad o hnízdění výra velkého (Bubo bubo) ve skalní stěně kaňonu řeky – odrostlé mládě výra ve vyhružně obranném postoji nad zbytky zajíce a ježka. Snímky P. Kováře

valo 10 let a vracel jsem se tam příležitostně i později. Bezvýsledně, ačkoli dotazy u pamětníků z vesnic, samot či hájoven narazily občas na signál dávající naději. Nejedna domorodec mě dovedl ke „svému“ jelenímu jazyku, který se ukázal být listem kostivalu nebo jiné zcela nepřibuzné byliny. Další informace vedla k městskému zahradníkovi, který skutečně jelení jazyk pěstoval a tvrdil, že pochází ze známé lokality, o níž věděl od místního osvětleného ředitele školy — známého floristy, v té době již zesnulého. Věřit mu můžeme i nemusíme, další svědkové nebyli. Jeho jelení jazyk však již víc než 20 let roste na naší zahradní skalce. Z něho rovněž pochází transplantát, který jsem se odhodlal vysadit do vlhké opukové stěny v bučíně nad Tichou Orlicí (levý břeh v lokalitě Hrádek mezi Kerharticemi a Bezprávím). Ze tří rostlin přenesených sem v r. 1989 přežila do současnosti jedna (stres letního sucha ve dvou bezprostředně následujících letech). Listy produkující spory se objevují vzácně, za klimaticky příznivých let. Celý sezónní rozvoj rostliny není srovnatelný s lokalitami např. na Slovensku (v Zádielské dolině apod.). Je třeba poznamenat, že údolní a svahové mikroklima za posledních 50–100 let bezesporu doznalo posun v důsledku odvodnění a často zornění teras na hranách říčního zářezu a také druhová skladba dřevin v lesních porostech je mozaikovitě jednodruhá (výsadby smrku nebo borovice). Ještě jednou zdůrazňuji, že tato introdukce představuje kontrolovaný zveřejněný terénní pokus a nejde o náhodné svévolné rozsévání bez ohledu na přírodní podmínky a dlouhodobé následky.

Dosavadní příběh není jen botanický. Hned v druhém roce při kontrole lokality jsem u skalní stěny pod mírným převisem vyplašil samici výra velkého (*Bubo bubo*). Ze tří vajec v listě se vylíhla všechna mláďata. Vzhledem k časovému rozestupům vylíhnutí byly mezi nimi značně velikostní rozdíly. Při další návštěvě zbývalo jen největší mládě s vydupanou stezkou podél stěny lemované kromě jiných tvorů zejména zbytky ježků. Výři tu sídlili s přestávkami ještě třikrát, v posledních letech se však přemístili (hnízdění bylo registrováno na protější straně kaňonu).

Možná, že tento úsek meandrující řeky zvaný Komenského údolí nabízí ne náhodou didaktické záminky k prostudování kauz přírody. I velký učitel národů, který se tu u Žerotína nějaký čas skrýval, by jistě pečlivě vážil pravidla, za jakých se ty které národy ve vztahu k přírodě vychovávají.

